

PIETER VAN WISSING

***De tovenaar
van Timor***

Het leven van missionaris

Henk van Wissing svd

De tovenaar van Timor

Hij heeft een buitengewoon, bijna abnormaal gemoedsleven.
Provinciaal Ad de Groot

De tovenaar van Timor

*Het leven van missionaris
Henk van Wissing svd*

PIETER VAN WISSING

Hilversum
Verloren
2022

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van de Hendrix Stichting, het Fonds A.H. Martens van Sevenhoven, Stichting Het Nuyensfonds, de Stichting Sormanifonds en het Fonds SFS

Op het omslag: Henk van Wissing in Huize Elisabeth (Breda), tekening van H. Berckt 1998 (collectie SVD Teteringen).

ISBN 9789464550252

© 2022 Pieter van Wissing
Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Proloog	7
Tijdlijn Hendricus Gerardus van Wissing	10
1 Onder sacramentijnen	12
Afkomst	12
Juvenist	17
Novice, tijdelijke geprofeste	26
2 ‘Alleluia! Ik ben missionaris’	29
Keuze voor SVD	30
‘Alleluia! Ik ben missionaris’	32
Weldoeners	33
‘t Leven aan boord is vreeselijk wereldsch’	41
Het nieuwe land	43
3 De tovenaer van Timor	47
‘Je bint seker uut de Swaonegas?’	47
‘Man, moet je niet serani worden?’	49
Een paardenstal als kerk	51
‘Alles pruimde en spuwde’: op tournee	55
Duizend biechten op één dag	59
4 Oorlog	66
Kampgevangene	67
Na de oorlog: hoe nu verder?	78
5 Bouwpastoor	85
Bedelen is missiewerk	86
Terug naar Timor	97
6 Wapensmokelaar	100
Indonesianisati en missionering	100
Stenguns voor Permesta?	102
Opnieuw verdacht	110
Toevluchtsoord Australië	115

7 Papoea-Nieuw-Guinea	124
Missie in Papoea-Nieuw-Guinea	124
De eenzaamheid van het bestaan	129
Wat je als missionaris zoal nodig hebt	131
Tegen protestanten en catechisten	134
Culturele botsingen	135
De missie verandert	139
‘Wat komt die man hier eigenlijk doen?’	141
8 Dorpspastoor	145
Reactionaire neerslag	145
Kapelaan in Duitsland	147
Pastoor in Brual	150
Lichamelijke ongemakken en broederlijke afkeer	158
Met pensioen? Ja! Naar Deurne? Nee!	161
De laatste jaren – de tingelingregelmaat	164
Uitlui	165
Zusammenfassung	169
Bijlagen	172
Bronnen en literatuur	179
Afkortingen	179
Archieven	180
Literatuur	180
Websites	182
Noten	183
Persoonsregister	197

Proloog

In juli 2000 belde een mij onbekende, licht geïrriteerde man – naar later bleek: B.A.W. Kruitbosch – uit Haps mij op met de vraag of ik een zekere Henk van Wissing kende. Hij had al met verschillende leden van de familie Van Wissing in Nijmegen en omgeving getelefoneerd, maar niemand kende zo'n Henk. Daarom was hij wat geïrriteerd. Gelukkig won zijn doorzettingsvermogen en gezonde nieuwsgierigheid het van zijn irritatie en belde hij mij als nummer negen van de familie.

Omdat ik al eens genealogisch onderzoek naar mijn familie had gedaan kwam mij die naam wél bekend voor. Sterker, ik heb hem in 1996, drie jaar voor zijn overlijden, nog bezocht. Opgelucht en enthousiast vertelde Kruitbosch, dat hij tussen het oud papier dat ten behoeve van de dorpsfanfare werd verzameld, brieven van ene Henk uit de jaren dertig van de vorige eeuw had aangetroffen. Een missionaris, dacht hij. Dat kon ik bevestigen. Voordat Kruitbosch goed en wel was uitgesproken reed ik al naar hem toe. Hoe die ruim veertig brieven tussen het Hapse oud papier terecht waren gekomen weet ik nog steeds niet, maar de familiaal-historische sensatie was er niet minder om. Dat ze per ongeluk tussen de oude kranten terecht zijn gekomen, geloof ik niet. Liever houd ik vast aan de gedachte dat degene die ze ertussen stopte wilde dat de brieven gevonden zouden worden en het risico op definitief verlies op de koop toenam. Als je echt niet wilde dat ze gevonden zouden worden, dan had je ze immers kunnen verbranden. De meeste brieven waren gericht aan een zekere familie Van Zon in het Noord-Brabantse Oosterhout, geschreven in de maanden na zijn aankomst als jong missionaris in Indonesië, destijds nog Nederlands-Indië, in de jaren dertig van de vorige eeuw.

Henk, met een van zijn zussen de enige geestelijken in onze familie, was lid van de *Societas Verbi Divini* (Gezelschap van het Goddelijk Woord, SVD), ook bekend als de Missionarissen van Steyl, een plaatsje vlak bij Venlo. Dat mijn familie in de genealogische verte een missionaris herbergde wist ik wel, maar dat het een aangename verrassing was bleek toen ik zijn brieven las en me ging verdiepen in zijn leven. Voor dat onderzoek gebruikte ik onder meer de kloosterarchieven in Sint Agatha en de archieven van de missiecongregatie SVD en die van het Katholiek Documentatie Centrum (KDC). Voor passages over de SVD als congregatie heb ik naast archiefmateriaal ook gebruik gemaakt van de studies van Derix, *Brengers van de Boodschap* (2009) en Willemsen, *Een pionier op Flores* (2006).

‘Wonderlijk. Je wil nu eindelijk wel eens weten hoe de rooms-katholieke missie te werk ging. Er verschijnen twee boeken waarin tal van missionarissen hun verhaal doen, en als je die uit hebt, denk je: zijn we er nu achter?’; aldus leidde recensent en schrijver Atte Jongstra in december 2008 in *NRC-Handelsblad* zijn bespreking in over twee missieboeken. Het antwoord bleef uit. Ik heb ook niet de ambitie het antwoord te geven, maar hoop wel met dit boek iets bij te dragen aan de complexe missiegeschiedenis van ons land. En er was gepaste haast geboden. Wie tijdens de lunch in de refter van zorgcentrum Zuiderhout in Teteringen een blik werpt op de aanwezigen ziet dat het bestand van de Nederlandse SVD’ers flink is uitgedund en vergrijsd. Men moet vrezen dat er binnen enkele jaren geen directe getuigen meer zijn om licht te werpen op overleden medebroeders. Zelfs nu kennen veel tijd- en leeftijdsgenoten Henk van Wissing al niet meer.

Omdat de congregatie SVD in Nederlands-Indië haar zwaartepunt op Flores had zijn over dat missiegebied de meeste studies verschenen. Het onlangs uitgegeven brievenboek van missiebisshop Willem van Bekkum svd (*Een missionarisleven in brieven*) bevat echter slechts een handvol brieven uit het einde van de jaren dertig van de vorige eeuw. De brieven van Henk van Wissing vormen daarom een welkome aanvulling. Enkele maanden na zijn aankomst op Flores vertrok Henk naar Timor, dat in 1936 kerkelijk was afgescheiden van het uitgestrekte missiegebied van de Kleine Soenda-eilanden, tegenwoordig de provincie Nusa Tenggara Timur. Daar zou hij ruim twintig jaar werken. Later, in de jaren zestig, zou hij aan de slag gaan in Australisch Nieuw-Guinea, de oostelijke helft van het grote eiland Papoea. Een gebied waarnaar maar weinig onderzoek is gedaan. Bij zijn vertrek naar de missie werd iedere missionaris op het hart gedrukt het contact met familie en vrienden in Nederland goed te onderhouden. Dat was niet alleen van belang voor de achterblijvers, het moest ook voorkomen dat de jongemannen als het ware zouden wegzinken in de inheemse cultuur. Want al konden ze niet terug naar Europa, ze moesten in hun denken en doen wel Europees blijven.² Aan die zorg hebben we de brievencollectie van Henk van Wissing te danken.

Ik heb Henk slechts een keer ontmoet. Op 16 maart 1996 bezocht ik hem met zijn nicht Loes Huystee-Wannet in Teteringen. Zij gaf me meer dan alleen wat genealogische gegevens, ze vertelde ook over de familie, over de missionaris Henk die ze van nabij heeft gekend. Sjaak (ook Jack) Diesveld en Margret Bonefaas-Diesveld brachten me verder op het spoor en gaven me enkele documenten en een doos met tientallen foto’s en dia’s die Henk de familie had gestuurd en bij hen had achtergelaten als hij weer eens in Nederland was. Toos van Zon (Oosterhout) bracht me in contact met de weldoenersfamilie van die naam. Tot mijn verrassing vond ik in het Duitse Brual, waar Henk in de jaren zeventig pastoor was, verschillende mensen die enthousiaste verhalen over hem vertelden. Voor hen heb ik een *Zusammenfassung* bijgevoegd.

Van Wissing, toch niet de meest bescheiden missiewerker, verscheen slechts indirect in publicaties van en over de SVD. Hij is af en toe bij een jubileum geïnterviewd, maar bijvoorbeeld niet in het kader van het project KMM (KomMissieMemoires van het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen) bevraagd. Hij wordt daarin een enkele keer genoemd in de interviews met anderen. Zijn levensverhaal is gezien zijn tamelijk rebelse aard, zijn opvattingen en ervaringen echter meer dan het vertellen

waard. Bovendien nam hij in zijn brieven geen blad voor de mond en heb ik zijn brieven niet gecensureerd, zoals dat bijvoorbeeld wel gebeurd is met de nagelaten correspondentie van Willem van Bekkum, op aandringen van diens erfgenamen.

Ik was nieuwsgierig naar Henk van Wissing, een gewone missionaris die al zo vroeg in zijn leven wist wat hij wilde en dat tot zijn dood aan toe heeft geweten. Maar overzag hij destijds de consequenties van zijn roeping? Hoe beleefde hij zijn geloof? Hoe bracht hij zijn geloof, zijn ideaal, zijn overtuiging over aan kinderen en volwassenen van wie hij de taal bij zijn aantreden als missionaris niet sprak en nauwelijks verstond? Ook wilde ik weten hoe de SVD-missie te werk ging, in het besef dat deze missie (en ook Henks activiteiten) destijds wortelde in westerse christelijke, koloniale en soms racistische overtuigingen. Henks brieven en de stukken uit het SVD-archief laten dus een binnenperspectief zien vol contemporaine symbolen, rituelen, leefwijzen, ideeën en verhalen. Dat betekende dat alles geplaatst moest worden in zijn tijd en vanuit die context begrepen moest worden. Niet om te veroordelen, maar om tot adequate oordeelsvorming te komen.

Het leek me niet verstandig de psycholoog uit te hangen, al ontkom ik niet altijd aan generaliserende observaties over Henk van Wissing: zijn geloof, zijn ambities, zijn korte lontje, zijn fouten, zijn soms te haastige conclusies en dito besluiten, zijn verongelijkheid, een criticus daar waar hij beter geen kritiek kon uiten. Kortom: ik heb zijn verstands- en gevoelsleven (voor zover mogelijk) vermenschlijkt, en daarmee hopelijk het type geestelijke overzee uit de vorige eeuw. En ik hoop dat ik de historische afstand heb weten te bewaren, al moet ik bekennen dat dwarse figuren die hun tijd ietwat opschudden mij altijd hebben aangetrokken.³ Wat ik wilde is laten zien hoe Henk missioneerde, hoe dat er in zijn jaren aan toe ging en hoe hij functioneerde als SVD'er.

In 1986, aan de vooravond van zijn vijftigjarig priesterjubileum, zei Henk in een interview dat velen hem al eens hadden gevraagd om al zijn belevenissen in een boek te verwerken, maar dat hij daar uiteindelijk van had afgezien. Dus was ik voor een groot deel op eigen onderzoek aangewezen. Het kostte mij aanvankelijk nogal wat moeite en tijd om toestemming te krijgen de relevante stukken uit het archief van de congregatie te raadplegen. Toen het ijs eenmaal was gebroken kreeg ik echter met gulle openhartigheid de stukken te zien die ik voor het onderzoek van belang achtte. Ik ben de congregatie daarvoor zeer erkentelijk.

Nijmegen, zomer 2022.

Tijdlijn Hendricus Gerardus van Wissing

- 9 april 1910 geboren in Nijmegen
- 29 oktober 1923 volgt juvenaat op kloosterschool van de sacramentijnen in Brakkenstein, Nijmegen
- 20 augustus 1928 postulante in Bitsingen (Bassenge, België)
- 29 september 1928 novice, inkleding als frater Aloysius
- 29 september 1930 legt eerste tijdelijke kloostergeloften af in Bitsingen
- 5 augustus 1931 vervolgopleiding in Bothey, Brussel en Baarlo
- juli (?) 1932 treedt uit de Congregatie van het Allerheiligst Sacrament
- 28 juli 1932 intreding in de Societas Verbi Divini (SVD, Baarlo), de missiecongregatie van Steyl
- 8 september 1934 volgt seminarie van de congregatie SVD tot 8 september 1936; legt de tijdelijke kloostergeloften af
- 8 september 1935 legt tweede tijdelijke kloostergeloften in Teteringen af
- 8 september 1936 legt de eeuwige kloostergeloften in Teteringen af
- 13 oktober 1936 wijding tot diaken in Breda
- 25 oktober 1936 priesterwijding in Breda
- 1 november 1936 draagt als neomist de eerste heilige mis op
- maart 1937 benoeming in de Floresmissie door de congregatie SVD
- 21 mei 1942 internering in Japans kamp in Makassar op Celebes (Sulawesi)
- 15 augustus 1945 capitulatie van Japan, missionarissenkeren terug naar hun staties
- 17 augustus 1945 Soekarno roept de Indonesische onafhankelijkheid uit
- 1945-1949 Indonesische vrijheidsoorlog
- 17 juli 1949 op verlof ('retraite') in Nijmegen
- 29 december 1949 koningin Juliana tekent de soevereiniteitsoverdracht, Nederland accepteert de onafhankelijkheid van Indonesië
- 1950 Nijmeegse jongeren richten Pawi-comité op voor herbouw kerk in Beboki (Timor)
- 11 december 1950 tweede vertrek naar Timor
- juni 1957 op eigen verzoek naar standplaats Oeolo (Oilolok) op Timor
- 9 december 1957 aangehouden op Timor op beschuldiging van het in ontvangst nemen van wapens
- 23 december 1957 vrijgelaten uit gevangenschap
- 8 april 1958 vlucht via Nieuw-Guinea naar Australië

- 1958-1961 zielzorger onder Nederlandse immigranten in Victoria (Melbourne en Sidney)
- 16 maart 1961 op verlof in Nederland
- 15 april 1961 benoemd voor Australisch Nieuw Guinea (Papoea-Nieuw-Guinea)
- 6 mei 1962 vertrek naar Papoea-Nieuw-Guinea
- juni 1969-4 juli 1970 op verlof in Nederland; waarschuwing van de huisarts
- 4 juli 1970 keert terug naar Papoea-Nieuw-Guinea (Babmu)
- 1972 definitieve terugkeer naar Nederland
- 1 juni 1973 officieel benoemd tot pastoor van de Sankt Bernhard Kirche in Brual (Duitsland)
- 25 oktober 1986 viering vijftigjarig priesterfeest in Brual en in Teteringen
- 8 juni 1989 opgenomen in Zorgcentrum Zuiderhout in Teteringen
- 1996 overgebracht naar verpleeghuis in Breda
- 20 maart 1999 overleden te Breda
- 25 maart 1999 begraven op het kerkhof van SVD in Teteringen

I Onder sacramentijnen

Tussen voorvaderen die voornamelijk als boerenknechten of tabaksarbeiders hun brood verdienden valt een missionaris op. In een korte uiteenzetting licht ik ook de gezamenlijke herkomst van Henk van Wissing en mijzelf toe.

Afkomst

Het geslacht Van Wissing stamt uit de Nederbetuwe, met name uit het dorp Herveld, waar we ook heden ten dage nog steeds telgen kunnen aantreffen. De voorouders van Henk van Wissing behoorden tot een geslacht van boerenarbeiders, mannen die zich verhuurden als seizoenarbeiders in de fruitverwerking of de tabaksindustrie. Een enkele voorvader werkte zich op tot keuterboer, maar ondervond in economisch opzicht meer tegenslag dan de boerenknechten in de familie. En katholiek, rooms-katholiek, waren ze allemaal zonder uitzondering. De paus was hun geestelijk leidsman op grote afstand, pastoors en kapelaans waren meestal wel in de buurt, vaak gewaardeerd maar soms hinderlijk, als er in een gezin een paar jaar geen kind meer was geboren.

De rooms-katholieken in de Betuwe bewoonden een uitgestrekte plattelandsstreek die tweemaal zoveel geloofsgenoten als protestanten herbergde. De ruim zesduizend katholieken beschikten tot 1795 over enkele schuren en stallen die als schuilkerken voor hun missen dienden. Formeel mochten ze geen openbare diensten houden, maar schuilkerken werden door de overheid gedoogd. En ze beschikten over twee noodkerkjes, een in Eimeren en een in Indoornik.

Tegen het eind van de achttiende eeuw brak in Europa een nieuwe politiek-culturele tijd aan, aarzelend maar onmiskenbaar. De in de jaren tachtig van die eeuw enthousiast begonnen politieke opstand tegen het machtige Huis van Oranje en zijn aanhangers vond aanvankelijk nauwelijks weerklank onder de agrarische bevolking. Daar moest gewoon hard gewerkt worden om de dagelijkse kost te verdienen – er was geen tijd voor politiek. En misschien was er ook desinteresse. Niettemin stroomden nieuwe culturele, politieke en institutionele ideeën als olievlekken gestaag over het land. Op den duur wenste ook het platteland zich niet meer te laten besturen door elite en adel, zoals dat eeuwenlang het geval was geweest. Een enkel lid van de familie Van Wissing slaagde erin een zetel in het nieuwe dorpsbestuur te bemachtigen, maar hield dat niet lang vol.

De Nederlandse revolutie werd in 1787 door Pruisisch militair optreden gestuit, maar niet onderdrukt. Talloze landgenoten vluchtten naar het buitenland, vooral naar

Frankrijk. Dat land had zich in de tijd daarvoor als politieke bondgenoot van de naar staatkundige vernieuwing snakkende Nederlanders opgeworpen. De Nederlandse vluchtelingen vonden in het gastland onderdak maar meer ook niet. Armoede, soms bittere armoede, zat ze voortdurend op de hielen. Het duurde nog zes lange jaren voordat de Fransen gehoor gaven aan de verlangens van de Nederlandse vluchtelingen en op weg gingen om vrijheid, gelijkheid en broederschap naar het noorden te brengen. Die opmars verliep in militair opzicht niet zonder hindernissen, maar de beloofde vrijheid kwam nader en nader. In het Franse kielzog trokken duizenden Nederlanders mee, terugverlangend naar hun geboortegrond, hun vaderland en hun achtergebleven familie, huis en haard. Toen de Fransen in de strenge winter van 1794 op 1795 de bevroren Nederlandse rivieren overstaken om de revolutie te brengen marcheerden ze ook door de Nederbetuwe op weg naar het tegenstribbelende Amsterdam. De Van Wissings, hun burens en andere streekgenoten zagen ze langskomen, sommige inwoners met gefronste wenkbrauwen, zo stel ik me voor, anderen met aanzienlijk meer enthousiasme. Ten minste drie (jonge) leden van de familie sloten zich enthousiast bij de vrijheidsstrijders aan, de meesten bleven op het land. Waar zogenoemde revolutionaire comités in de steden haast maakten met de afbraak van vermolmd staatsinstellingen ging de hervorming op het platteland trager. Daar bleek de eeuwenoude structuren vaak taaiër dan gedacht.

In april 1797 was de rust in de Nederbetuwe teruggekeerd en trouwde de tabaksplanter en boerenknecht Leendert van Wissing (1761-1830) in Herveld voor de wet met Kaatje Jansen (1759-1846) uit Rindern bij Kleef. Een maand later trokken ze naar Eimeren waar de pastoor hen in de noodkerk trouwde, omdat de nieuwe kerk in Herveld nog niet klaar was. Kaatje had in haar geboortedorp in een moutoven gewerkt. Later was ze verhuisd naar Herveld, waar ze verkering met Leendert kreeg. Mogelijk was een epidemie de reden voor haar vertrek uit Duitsland. Welnu, Leendert en Kaatje werden de overgrootouders van missionaris Henk van Wissing, de hoofdpersoon in dit boek, en de betovergrootouders van mij, omdat Henk een generatie ouder was dan ik. Maar vanaf Leendert en Kaatje gingen onze genealogische lijnen hun eigen weg.

De combinatie tabaksplanter en boerenknecht was voor Leendert en tientallen streekgenoten in die tijd geen uitzondering. Tabak werd in Gelderland behalve op de Veluwe, de Graafschap en de Liemers ook rond Elst, Valburg en Bemmelen verbouwd. Het product stond bekend onder de fraaie (export)naam *Tabac de Valbourg*. De tabaksteelt werd vooral door de kleinere landbouwers bedreven en was voor dagloners als Leendert een belangrijke bron van bestaan – en Leendert hield wel van een sigaretje.¹ De landbouwers bewerkten kleine percelen, waarop ook de vrouwen en kinderen meewerkten. Door een aantal misoogsten en door buitenlandse concurrentie kwam er tegen het midden van de negentiende eeuw een eind aan de Betuwse tabaksbouw. Omstreeks diezelfde tijd kwam een regionale volksverhuizing op gang, waarbij veel mensen uit de streek, onder wie leden van de familie Van Wissing, naar steden als Arnhem, Delft en vooral Nijmegen trokken, waar dankzij de opkomst van de industrie meer werkgelegenheid was.

Om verwarring te vermijden sla ik een paar generaties van kinderrijke gezinnen, die nog altijd werkten in de landbouw en tabaksteelt, over. In een van die gezinnen kwam

Henk met zijn ouders Dorus van Wissing (1872-1956) en Barbara Diesveld (1868-1929), circa 1927 (collectie auteur).

Henk met zijn jongste zus Maria, circa 1927 (collectie auteur).

Henks vader Theodorus in 1872 in Valburg als achtste van negen kinderen ter wereld. Hij werd thuis en in de wandeling Dorus genoemd. Als beroepen van Dorus vinden we in de akten schrijnwerker en meubelmaker. Henk van Wissing zou zijn leven lang de figuur van de Heilige Jozef vereren: mogelijk dat zijn vader en diens beroep daarvoor een inspiratie waren. Dorus trouwde in 1899 met de Nijmeegse stukadoorsdochter Johanna M. Wouters (1872-1905), die echter op jonge leeftijd overleed. Een jaar na haar overlijden trouwde Dorus in 1906 met de Nijmeegse kleermakersdochter Maria Barbara Diesveld (1868-1929). Zij zou de moeder van onze missionaris worden.

Uit het eerste huwelijk van Dorus met Johanna Wouters stamden vier kinderen, onder wie drie zussen, Rika of Riek (1900-1990), An (1901-1996) en Mien (1903-1984), die allen als dienstbode werkten bij families in en rond Nijmegen of elders in het land. Zij spelen een rol in dit boek. Hun broer Theodorus Bernardus (1905-1956) was kleermaker, maar verhuurde zich ook als behanger en stoffeerder. Het tweede huwelijk van Dorus, met Maria Diesveld, bracht vijf kinderen voort, twee meisjes en drie jongens: Gerardus (1907), die nog geen jaar oud werd, Gijsberta Maria (1908-?), Henk (1910-1999), Gerhardus (1911), die slechts enkele maanden leefde, en Maria Theodora (1913-1969). In totaal telde het samengestelde gezin negen kinderen.² De hoofdpersoon van dit boek, Henk, werd op 9 april 1910 in de Parkdwarstraat in Nijmegen geboren en op dezelfde dag in de Christus Koningkerk (Doddendaal) gedoopt.³

Begin 1938 schreef Henk in een brief aan zijn weldoenersfamilie Van Zon in Oosterhout – over wie later meer – dat zijn jongste zusje Maria Theodora het klooster in zou gaan, ‘een zwaar offer voor mijn lieve oudste zus Rika, die nu alleen thuis is’. Aan Dymphie (het jongste kind van de familie Van Zon), vroeg Henk: ‘Heb je geen zin om Rika in april wat gezelschap te gaan houden in Nijmegen? Ze zal het best willen denk ik. Half mei gaat mijn andere zus Gijsberta trouwen. Zoo komen allen op hun plaats. Bidden jullie maar goed voor mijn jongste zus. Ze was zoo vreeselijk gehecht aan thuis. ’t Afscheid zal haar niet meevallen.’⁴ Dat twee van de vier (volwassen geworden) kinderen in het gezin Van Wissing kozen voor een leven gewijd aan God was destijds niet uniek maar tekende wel de zeer katholieke geest in het gezin.⁵

Na haar intrede hoorde Henk maandenlang niets meer van zijn 25-jarig zusje Maria. Te lang, vond hij. Dat leidde tot enige cynische opmerkingen van zijn kant: ‘Mag zeker niet schrijven. Het is ook zo gevaarlijk een priester-broer te schrijven. Die flauwe nonnen.’⁶ Begin 1939 schreef hij aan de familie Van Zon: ‘Bij mij thuis in Nijmegen gaat het niet zoo goed. Ik kan daar niet over uitweiden, doch er is iets dat mij ontzettend veel verdriet doet, waarom ik dikwijls moet huilen. Mijn lieve zus Rika is ook niet meer in Nijmegen. Zij is in betrekking in Den Haag. Mijn goede oude vader is echter nog in Nijmegen. Vraagt U mij niet meer. Het is voor mij een groot verdriet. Marietje in het klooster maakt het best. In november werd ze gekleed en ontving ze de naam van Zuster Galata.’⁷ In welke orde of congregatie zijn zus Marietje is ingetreden heb ik niet kunnen achterhalen. Met dat verdriet doelde Henk mogelijk op het huwelijk van zijn halfzus Catharina, die rond die tijd met haar (gescheiden) neef (eerste graad) trouwde. Dat zal voor hem en zijn familie moeilijk te accepteren zijn geweest vanwege het stigma op scheidingen in katholieke kring én vanwege het neef-nichthuwend, dat tot 1970 in Nederland alleen in uitzonderlijke gevallen geoorloofd was. En dat allemaal in een zeer katholiek gezin dat al twee geestelijken had voortgebracht. Voor de goede orde: er zijn uit dat huwelijk geen kinderen bekend.

Henks vader Dorus was actief in de vakbond. Toen de Nijmeegsche Meubelmakersvereniging rond de eeuwwisseling werd ontbonden, schreef Dorus met een collega een brief aan de redactie van *De Gelderlander*. Daarin pleitten de meubelmakers voor een nieuwe rooms-katholieke vakvereniging, waarvan ook stoffeerders en behangers lid moesten kunnen worden. Hij kreeg zijn zin: in 1920 fuseerden twee katholieke houtbewerkerbonden tot de Nederlandsche Rooms Katholieke Bond van Houtbewerkers, Meubelmakers, Behangers en aanverwante vakgenooten ‘Sint Antonius van Padua’. Vanaf 1928 was Dorus voorzitter van de Steenfabriek Arbeiders Bond.⁸ Vier jaar later kreeg hij voor zijn vakbondswerk de zilveren speld van de Bond. Veel mensen sloten zich in die tijd aan bij een vakbond, partij of vereniging binnen hun eigen geloofskring. Die organisaties boden geborgenheid, veiligheid en richtlijnen voor het leven. Henks vader was ook een zeer gewaardeerd zanger van het Nijmeegse mannenkoor Aurora. Aurora was een onderafdeling van ‘Kunst en vriendschap leven’, die zich de veraangenaming van het leven en onderlinge ondersteuning in geval van rampen en ziekte ten doel stelde. De vereniging, die in de bloeitijd zo’n tweehonderd leden telde, verzorgde muziek- en toneeluitvoeringen. Het koor en de toneelvereniging gaven veelal gescheiden opvoeringen en voorstellingen. Achttien jaar lang was Theo,

die overigens niet kon of wilde zingen, penningmeester van het koor. Hij had ‘een heldere kijk op de huidige stand der kas’, zodat zijn verslagen ‘dan ook altijd onomstootelijk werden goedgekeurd.’ Wie desondanks kritiek op de penningmeester had werd ter plekke afgeserveerd. Een lid dat opperde dat nieuwe leden toch ook hun lidmaatschap moesten betalen kreeg ten antwoord dat hij daarover niet mocht praten, dat wist Van Wissing zelf ook wel.⁹ In 1937 bestond dit koor tachtig jaar en om dit te vieren werden de Novumhallen eind augustus van dat jaar als feestruimte ingericht. Dorus van Wissing, oudste lid en promotor van de vaandelcommissie, overhandigde met ‘enige goed gekozen woorden’ het nieuwe vaandel, ontworpen door een koorlid, aan de voorzitter. Henk kon het feest met zijn vader nog net meemaken voordat hij naar Nederlands-Indië vertrok. Familieleden weten achteraf te melden dat Henks vader op het eind van zijn leven dementeerde, maar in welke mate is niet bekend. Toen zijn vader in 1956 overleed kon Henk niet bij de begrafenis zijn, zoals blijkt uit het bidprentje dat hij voor hem schreef. Het mannenkoor Aurora plaatste een overlijdensadvertentie in *De Gelderlander*, waarin directeur, bestuur en leden met diep leedwezen kennisgaven van het overlijden van hun erelid en oud-bestuurslid.

Over zijn moeder, Maria Barbara Diesveld, schreef Henk acht jaar na haar overlijden – zij overleed in november 1929 – aan de familie Van Zon: ‘8 Nov[ember] was mijn lieve Moeder 8 jaar dood. Ik dacht veel aan haar dien dag. Ze was zoo goed, zoo bezorgd, juist als die andere Moeder uit Oosterhout [= moeder Van Zon, over wie later]. In haar laatste brief aan mij, ik was toen in België, schreef ze mij nog: “Lieve jongen, ik bid elken dag dat je een Heilig Priester mag worden. Ik communiceer dagelijks voor jou”. O, ze hield zoo van ons en wij van haar. Ze was zoo’n lief bezorgd Moederke. Nou is ze in den Hemel en ik voel haar dichterbij mij, dan alle lieve familieleden en vrienden, die in Holland zijn.”¹⁰ Vele jaren later zou hij in verschillende van zijn preken in de parochiekerk te Brual – waarover straks – nog aandacht aan haar besteden. Hij koppelde liefde aan zijn ‘oude moedertje’, zijn vrome en lieve moeder.

Vanaf eind jaren veertig schreef Henk bij enkele gelegenheden, dat hij uit een ‘proletarisch’ gezin stamde. Die kwalificatie zou een kritische lezeres later met graagte citeren om hem de mond te snoeren – Henk dreef mensen soms tot het uiterste. Maar met de kwalificatie ‘proletarisch’ deed hij zijn ouders zeker te kort. Hij stamde inderdaad uit een kinderrijk arbeidersgezin, maar zijn vader zette zich naast zijn drukke werk ook in voor de gemeenschap, legde veel gemeenschapszin aan de dag en vervulde bestuursfuncties in het koor en bij de vakbond. Ook op Henks moeder werd van buiten het gezin voortdurend een beroep gedaan. Zij stond altijd voor anderen klaar, ook voor haar stiefkinderen. Ik heb over beide ouders nooit wanklanken uit de mond van hun kinderen gehoord. Dat zegt niet alles, maar ook niet weinig. Dat Henk uiteindelijk priester kon worden ondanks zijn eenvoudige komaf was in het begin van de twintigste eeuw niet meer uniek. In de negentiende eeuw waren diocesane priesters nog vooral afkomstig uit de katholieke middenklasse maar in de loop der jaren werd het katholieke arbeidersgezin steeds meer een broedplaats voor roepingen, vooral voor orden en congregaties.¹¹

Welke lagere school Henk heeft gevolgd heb ik niet kunnen achterhalen. Het zal ongetwijfeld een school in Hengstdal of omgeving zijn geweest. Henk zal ook misdienaar

Henk van Wissing wist al in zijn vroege jeugd dat hij priester wilde worden. Hij volgde dan ook het juvenaat op de kloosterschool van de sacramentijnen te Brakkenstein, maar het missieavontuur trok hem meer dan het klooster. In 1932 meldde hij zich aan bij de missiecongregatie *Societas Verbi Divini* (Gezelschap van het Goddelijk Woord). Met zijn vurige wens missionaris te willen worden maakte hij zich los van zijn sociale achtergrond. Na vijf jaar vervolgstudie benoemde de congregatie hem voor Timor. Enthousiast en gedreven werkte hij jarenlang tussen Timorezen en Papoea's.

Na zijn arrestatie in 1957 op verdenking van betrokkenheid bij het leveren van wapens aan de rebellenbeweging Permesta en vrijspraak hielden de geruchten over zijn vermeende betrokkenheid aan. Was hij dan toch schuldig?

In *De tovenaars van Timor* geeft literatuurhistoricus Pieter van Wissing een indringend beeld van een missionarisleven en de missie in een veranderende wereld.

- *Zijn kijk op alles is concreter, eerlijker, interessanter dan die van vele andere missionarissen* – Provinciaal Ad de Groot.
- *Uw geestelijke zoon is in ieder geval een ronde eerlijke kerel, die aller hart heeft gewonnen, behalve misschien van eenige pastoors* – Henri de Greeve (redacteur *Lichtflitsen*).

